

„...Puszcza Białowieska ma być przykładem w skali światowej współistnienia użytecznych społecznie wielostronnych funkcji lasu z trwałością ochrony przyrody.”

Z uzasadnienia Decyzji Nr 23 Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa

„...wychodząc z tego wzoru, jaki przedstawia nam las naturalny, możemy zaprojektować pewne zmiany, które, nie będąc zbyt radykalne, pozwolą nam zmieniać do pewnego stopnia skład drzewostanu, jeżeli nie gatunkowy, to procentowy, bez narażenia całości na zdeformowanie.”

Józef Paczowski, Szkice fitosocjologiczne", 1951, PWRiL

"W jednakowych warunkach siedliskowych przyroda nie wytwarza ani jednakowych rodzajów drzew, ani jednakowych zespołów, względnie typów drzewostanów. W doborze rodzajów drzew i w budowie zespołów przyroda nie jest bezwzględna. Dlatego nie jest uzasadnione, aby leśnik-hodowca usiłował bezwzględnie utrzymać na danym obszarze także i w przyszłości ten sam naturalny typ drzewostanu, jaki tam zastał. Zadaniem jego raczej jest spośród wszystkich naturalnych możliwości w danych warunkach przyrodniczych nie wybierać byle jakiej, jako wzór dla gospodarstwa, lecz tę możliwość naturalną, która zabezpieczy najlepszy wynik gospodarczy."

Władysław Jedliński, 1928

**Dwadzieścia lat doświadczeń
zarządzania lasami LKP Puszcza Białowieska,
czyli ochrona różnorodności biologicznej i czynna ochrona przyrody
w kontekście społecznym**

Andrzej Antczak, Nadleśnictwo Hajnówka

Wstęp

Leśny Kompleks Promocyjny w Puszczy Białowieskiej jest, w moim przekonaniu, spadkobiercą i zarazem kontynuatorem wielu decyzji, które zapadały w przeszłości. Podstawowym atrybutem jest to, że do 1944 r. zarządzanie Puszczą miało jednolity charakter, który jest kontynuowany przez polskich leśników do chwili obecnej (bez względu na rozmaite zawirowania). Szczególnie istotne to jest dla prowadzenia gospodarki leśnej, które to pojęcie w Puszczy ma dość swoiste znaczenie – była ona praktycznie od chwili odzyskania niepodległości po okresie rozbiorów nastawiona na ochronę zasobów przyrodniczych, a by temu sprostać mimo podziału Puszczy na szereg jednostek administracyjnych (nadleśnictw) prace planistyczne wykonywano od XIX w. zawsze dla całego obiektu przyrodniczego – kompleksu.

Historia (bardzo skrócona) zarządzania lasami Puszczy Białowieskiej

Slajd 1

- 1409 – początek świadomego wykorzystywania zasobów przyrodniczych Puszczy Białowieskiej
- 1518 – zakaz zabijania żubrów
- 1523 – Hussowki Mikołaj „Pieśń o żubrze” (2013 r. to 490-lecie edukacji i promocji Puszczy Białowieskiej)
- 1795 – Autor „Bieloweżskoj Puszczy” (1903, Petersburg), Georgij Karcow napisał: *„W roku 1794 (błąd korektorski) Polska upadła. Przyglądając się bezustannie 400-letniemu panowaniu polskiemu, musi jednak myśliwy złożyć Polakom szczerą podziękowanie. Zniszczona i zubożała w las i zwierzyńce Puszcza bądź, co bądź ocalała, ocalał też i żubr, którego nigdzie w Europie nie zdołali ustrzec. Zawdzięcza to Puszcza swym królom...”*
- 1795 – za zgodą carycy Katarzyny i jej syna Pawła wycięta została cała Straż Kraśniczańska – ok. 40 tys. ha
- 1797 – Car Paweł nakazuje zabijanie łośi w celu zaopatrzenia w skóry wojska rosyjskiego
- XIX wiek to okres wielkich zmian w zarządzaniu i wykorzystaniu Puszczy Białowieskiej – od okresowych aktów ochrony żubrów połączonych z systematyczną ich inwentaryzacją oraz zakazem wycinania lasów po wielomiesięczne pożary w latach 1811, 1812, 1834, 1881, wypas bydła, sprzedaż posuszu i leżaniny, ale także początek badań florystycznych. To także początek znaczącej wycinki drzew (sosen i dębów na potrzeby floty carskiej i hnadlu drewnem oraz początek prac urzędniowych, w tym podział lasów na regularne oddziały. Prowadzono od połowy XIX w. reintrodukcję jelenia europejskiego, wytopionego w na początku tego wieku. Huragan w 1880 r. przyczynił się do pierwszej odnotowanej w kronikach gradacji kornika drukarza w 1882 r.
- 1829 – ukazuje się sprawozdanie Stanisława Batysta Górskiego (Uniwersytet Wileński) z jego wycieczek naukowych (1823, 1826), w których opisuje florę Puszczy Białowieskiej w artykule pt.: „O roślinach żubrom upodobanych, jako też innych w puszczy Białowieskiej”
- 1887 – 1888 – w trakcie wycieczek naukowych (florystycznych) prof. Karol Drymmer z profesorami Franciszkiem Błońskim i Antonim Ejsmondem zauważa postępujące zaświerczenie lasów Puszczy – zwłaszcza borów sosnowych, tzw. borów lado (pol. Lędo)
- 1888 – Puszcza staje się własnością Domu Romanowych – terenem polowań cara i jego gości (ta tradycja jest kontynuowana do 1989 r); Car ustanawia w Puszczy gospodarstwo łowieckie, zwiększone zostaje pogłowie zwierzyny, którą jest dokarmiana, jednak jest pogłowie jest

na tyle duże, że objadane są i spalowane młode drzewka liściaste, borówki, wrzosi i masowo spalowane są drzewa

1891 – 1894 – regulacja Narewki i budowa służ w celu spiętrzenia wód na potrzeby spławiania drewna (*dzięki pejarzyscie Iwanowi Iwanowiczowi Szyszkinowi w 1892 r. powstaje 58 realistycznych obrazów, będących dowodem na stan lasów; jak głosi anegdota urzędnicy, którzy pierwsi obejrzeni te obrazy, prosili malarza, by trochę poprawił stan lasów – był wg nich zbyt prawdziwy i dowodził na zaniedbania w gospodarowaniu drzewostanami i drewnem*).

Slajd 2

1896 – ograniczenie wypasu bydła w Puszczy, wprowadzenie zakazu posiadania broni przez chłopów i zakaz wstępu do Puszczy – to efekt stwierdzonego klusownictwa oraz pogarszania się stanu lasów

1897 – Car Mikołaj II poleca leśnikom utrzymywanie Puszczy w pierwotnym stanie (*komentarz: analogicznymi sformułowaniami posługują się obecnie niektóre organizacje pozarządowe wnioskując o zaniechanie, zakazanie prowadzenie określonego rodzaju działalności gospodarczej w Puszczy i przywrócenie do stanu poprzedniego*).

Wiek XX do listopada 1994 r. (zdarzenia o istotnym znaczeniu dla Puszczy i LKP)

1901 – 1902 – inwentaryzacja zwierzyny wykazuje różnice w liczbie żyjących żubrów (730 i 665, w 1914 podano liczbę 727 szt.) w tych latach żyje w Puszczy 2500 jeleni, 700 danieli, 450 łosi, 5000 saren i 1800 dzików.

1903 – w celu zdobycia środków na dokarmianie zwierzyny rozpoczyna się ograniczony wyręb drzew – poczynając od posuszu

1905 – PTK organizuje pierwsze wycieczki krajoznawcze do Puszczy Białowieskiej

1905 – 1906 – gradacja brudnicy mniszki

1910 – węglik zabija ponad 1104 szt. (8,4% pogłowia) dzikich zwierząt (z 13.619 sztuk)) oraz część bydła i trzody we wsiach

1911 – znakowanie drzew do wycinki, której jednak do wybuchu I wojny światowej nie zrealizowano)

1913 – ostatnie stwierdzenie cisa w Puszczy Białowieskiej; rozpoczyna się tworzenie muzeum przy Zarządzie Puszczy

- 1915 – okupacja niemiecka: dekret obejmujący żubry całkowitą ochroną – w 1916 r. w Puszczy jest już tylko 200 żubrów
- 1916 – 1918** – eksploatacja zasobów drzewnych przez Niemców, powstają tartaki, sieć kolejek wąskotorowych z parowozownią w osadzie Świnoroje; z 32,6 mln m³ wywożą do Niemiec ok. 4,5 mln m³, na powierzchni ok. 6000 ha powstają zręby zupełne, na kolejnych 10 tys. wykonywane są cięcia przerębowe; uciekając z Puszczy (grudzień 1918 r.) pozostawiają ok. 0,4 mln m³ niekorowanego drewna, co przyczynia się do gradacji kornika drukarza
- 1916 – projekt parku natury Hugo Conwentza
- 1917 – w Puszczy żyje już tylko 121 żubrów
- 1919 – wyprawa prof. W. Szafera – stwierdza znaczne zniszczenia, m.in. brak podszytów i podrostów, masowe kłusownictwo, wytępiona większość zwierzyny, w tym żubry
- 1920** – we wrześniu Puszczę obejmuje na stałe administracja polska – lasy przez Zarząd Okręgowy Lasów Państwowych – planowana jest intensywne eksploatacja Puszczy, jednak jest to spowodowane m.in. koniecznością porządkowania stanu sanitarnego lasu i uprzątnięcia po zniszczeniach w czasie okupacji niemieckiej; wg inwentaryzacji łącznie zdewastowanych było 46 tys. ha lasów Puszczy (ponad 35% powierzchni); w grudniu ukazuje się na łamach Sylwana rozprawa prof. Wł. Szafera „Plan utworzenia rezerwatu w Puszczy Białowieskiej”.
- 1921 – utworzone zostaje Leśnictwo Rezerwat, następnie Nadleśnictwo Rezerwat (1924), a od 1932 r. Park Narodowy w Białowieży (o powierzchni 4693,24 ha), restytuowany w 1947 r. jako Białowiecki Park Narodowy o powierzchni ok. 4716 ha + rezerwaty żubrów i Park Pałacowy, powiększony w 1996 r. do powierzchni ok. 10500 ha.

Slajd 3

W skład Leśnictwa Rezerwat wchodziły: rezerwat ścisły o powierzchni 1061,11 ha oraz Rezerwaty Cisówka i Hajnówka-Białowieża (obecnie Krajobrazowy im. Władysława Szafera); w 1932 r. przekształcony w Park Narodowy w Białowieży; łącznie do 1939 r. w Puszczy Białowieskiej z Parkiem Narodowym rezerwaty zajmowały powierzchnię łącznie 7272 ha, z tego w obecnych granicach Polski 6478 ha; aktualnie (2012 r.) rezerwaty przyrody w LKP Puszcza Białowieska zajmują powierzchnię 12047,52 ha; proces ich tworzenia był rozciągnięty w latach – wiązał się jednak ze stopniem poznania walorów przyrodniczych Puszczy (Tabela 1).

1924 – 1929 – eksploatacja Puszczy w wyniku umowy rządu RP z angielską spółką akcyjną „The Century European Corporation” (4 mln m³ w ciągu 10 lat – do 1934 r.); umowa zostaje zerwana w 1929 r. LP płać odszkodowanie w imieniu Rządu RP; drzewostany po zrębach zupełnych z tego okresu wg. inwentaryzacji inż. M. Kutrzeby w polskiej części zajmują powierzchnię ok. 8 tys. ha (tzw. drzewostany przejściowe i część monokultur sosnowych i świerkowych z tego okresu).

1929 – początek reintrodukcji żubra w Puszczy Białowieskiej przez LP – jest on **oprotestowany przez profesorów skupionych w PROP, co uzasadniają nieobecnością w tym działaniu przedstawicieli nauki, PROP i ministerstw;**

1929–1937 – powstaje 7 kolejnych rezerwatów przyrody, w tym z inicjatywy Dyrekcji Naczelnej LP, tarpanów przeznaczonego do „regeneracji dzikiego konia, tarpana leśnego”, co jest odpowiedzią na memoriał Prof. Tadeusza Vetulaniego do PROP

1930 –uznanie Puszczy za teren rządowych polowań reprezentacyjnych

1930 – powstaje Zakład Doświadczalny Lasów Państwowych – załączek IBL i Zakładu Lasów Naturalnych

1936 – powstają zbiorniki na rzece Perebel (obecnie w osadzie Topiło) do konserwowania drewna iglastego (zbiornik Siemianówka na Narwi powstaje w końcu XX w. odgrywa on istotną rolę w kształtowaniu się stosunków wodnych i przyrodniczych w Puszczy –opinie są podzielone).

1937 – próba reintrodukcji niedźwiedzia brunatnego w Puszczy (Tryb Niedźwiedziowski).

1938 – Dyrektor Lasów Państwowych w Białowieży wydaje zarządzenie odnowienia i pielęgnowania lasu, w którym kładziony jest nacisk na popieranie i stymulowanie odnowień naturalnych.

1938 – uznanie żubra za gatunek chroniony prawem.

1939 – 1941– Rosjanie wycinają 3 letni etat (ok. 1,2 mln m³)

1941 – początek okupacji niemieckiej, wywózki i masowe egzekucje; ochrona puszczy przed eksploatacją w wyniku słabości H. Göring’a do Puszczy, w której polował jako oficjalny gość Prezydenta Mościckiego; **wojnę przeżywa 17 żubrów (1943/944 niemcy wypuszczają na wolność 28 żubrów).**

- 1944 – (25 lipca) następuje podział Puszczy między Polskę i Republikę Białoruską ZSRR (traktat graniczny podpisano 16 sierpnia 1945 r. – podział Puszczy jest następujący: 55 tys. ha w Polsce i 74,5 tys. ha w BSRR).**
- 1948 – utworzenie Białowieskiego Parku Narodowego, Rozporządzenie RM z dnia 21 listopada 1947 wchodzi w życie 16 stycznia 1948.
- 1952 – wypuszczone zostają na wolność 2 pierwsze żubry.**
- 1955 – w Puszczy pojawia się jenot.
- 1956 – Białorusini wypuszczają na wolność w Puszczy bobry; w 1958 pierwsze osobniki w polskiej części Puszczy.
- 1952 – 1975 – systematycznie rośnie wielkość populacji żubra europejskiego w Puszczy – początek odstrzelów selekcyjno-redukcyjnych (ustalony wówczas poziom ok 200 osobników; aktualnie jest blisko 600).
- 1975 – Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego wprowadzające tzw „Statut Puszczy Białowieskiej”, czyli podstawowe zasady prowadzenia gospodarki leśnej w Puszczy Białowieskiej:**
- **podwyższenie wieku drzew do odnowienia,**
 - **ochronę stosunków wodnych, jako działanie powszechne,**
 - **uznanie Puszczy za ostoję-matecznik żubra europejskiego.**
- 1976** – UNESCO uznaje Białowieski Park Narodowy za Rezerwat Biosfery, w 2005 r. (przy sprzeciwie niektórych organizacji pozarządowych) Rezerwat zostaje powiększony na obszar całej polskiej części Puszczy.
- 1978 – 1979** – Nadleśnictwo Białowieża uruchamia dwie ścieżki edukacyjne („Żebra Żubra” i „Szlak Dębów Królewskich”) oraz miejsce turystyczne w ur. Stara Białowieża – korzysta z tych obiektów około 100 tys. turystów rocznie.
- 1979** – UNESCO wpisuje BPN na listę Obiektów Światowego Dziedzictwa.
- 1983 – 1992** – trwają dyskusje w sprawie powiększenia Białowieskiego Parku Narodowego.
- 1986 – utworzenie Obszaru Chronionego Krajobrazu Puszcza Białowieska.
- 1993 – 1994** – realizowany jest ze środków Banku Światowego grant „Rezerwat Biosfery Puszcza Białowieska” –powstaje szereg opracowań, które jednak nie wskazują na konieczność powiększenia parku narodowego, a uznają, że nie ochrona konserwatorska,

a „twórcza adaptacja” powinna być wyznacznikiem zagospodarowania – zarządzania Puszczą Białowieską.

LEŚNY KOMPLEKS PROMOCYJNY PUSZCZA BIAŁOWIESKA

1994 – Minister Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa w dniu 8 listopada wydaje Decyzję Nr 23 w sprawie ochrony i Zagospodarowania Puszczy Białowieskiej; tym samym traci moc Decyzja MLiPD z 30 stycznia 1975 r. w sprawie podstawowych zasad prowadzenia gospodarki leśnej w Puszczy Białowieskiej

Slajd 4

W uzasadnieniu do Decyzji Nr 23 czytamy:

*„Całość zamierzeń polskiego Leśnictwa w tym zakresie zostaje ujęta w programie «Polska Polityka kompleksowej ochrony i doskonalenia lasów». Zasady wymienionego programu będą stosowane na całym obszarze przyrodniczym Polski, ale z powodów metodycznych i finansowych w pierwszej kolejności na wyznaczonych obszarach leśnych. W tym celu, tj. dla promocji proekologicznych technologii w gospodarce leśnej i w realizacji wszechstronnych celów ochrony przyrody zostanie wyznaczonych 7 kompleksów leśnych, stanowiących 5% ogólnej powierzchni Lasów Państwowych, a reprezentujących różne warunki przyrodnicze Polski. **Jednym z nich jest Puszcza Białowieska, która stanowić będzie leśny kompleks promocyjny.**”*

Załącznik do Decyzji Nr 23 zawiera „Zasady postępowania ochronnego i hodowlanego w Puszczy Białowieskiej”. Czytam w nich m.in.:

„Puszcza Białowieska stanowi dobro ogólnonarodowe o wybitnym znaczeniu przyrodniczym i podlega szczególnej ochronie.

Ochrona substancji i walorów Puszczy polega na zachowaniu procesów ekologicznych. Z tego względu obszar Puszczy Białowieskiej, w części poza granicami Białowieskiego Parku Narodowego, podlega ochronie i zagospodarowaniu leśnemu w sposób specjalny, tworząc wzorcowy kompleks promocyjny dla tego typu obiektów w Polsce.

I. Szczególnymi celami postępowania ochronnego i hodowlanego w Puszczy Białowieskiej są:

- 1) zachowanie naturalnych warunków środowiska leśnego w całym mezoregionie Puszczy,*
- 2) zachowanie lub odtworzenie właściwych siedliskom biocenoz leśnych o zbliżonym do naturalnego puszczańskim charakterze oraz zapewnienie trwałości ekosystemów leśnych i ciągłości wielostronnego wykorzystania ich zasobów.*

Z powyższych celów wynikają następujące zadania:

- ochrona różnorodności biologicznej dziko żyjących roślin i zwierząt, dla zachowania bogactwa genetycznego i wielostronnych funkcji lasu o znaczeniu lokalnym, krajowym i międzynarodowym,*
- restytucja metodami aktywnej hodowli i ochrony zniekształconych i zdegradowanych fragmentów zbiorowisk przyrodniczych Puszczy, z wykorzystaniem także procesów sukcesji naturalnej,*
- wzmacnianie korzystnego wpływu Puszczy na środowisko przyrodnicze, a równocześnie dążenie do ograniczenia niekorzystnych dla Puszczy zagrożeń ekologicznych.*

W efekcie w 1998 roku nadleśnictwa LKP otrzymały do wykorzystania szczegółowe opracowania siedliskowe, zbiorowisk roślinnych oraz glebowe w postaci dokładnych map w skali 1:5000. Stały się one podstawą do planowania wszelkich zabiegów hodowlanych

W celu ochrony różnorodności wdrożono, zapisane w zasadach postępowania hodowlanego i ochronnego, wyznaczanie w wydzieleniach stref wyłączanych z zabiegów. Zasady te podzieliły Puszcę i jej otoczenie na 3 strefy, różniące się metodami zagospodarowania. Zostały one zaprezentowane na konferencji 4 grudnia 1994 r. – podsumowującej grant Banku Światowego przez zespół dr. B. Łonkiewicza:

1995 – nadleśnictwa LKP prowadzą planową działalność edukacyjną (w 1998 r. rozpoczyna działalność Ośrodek Edukacji Leśnej „Jagiellońskie”) do roku 1999 powstało – obok ścieżek z roku 1978/79 – kolejnych 5 ścieżek edukacyjnych, w tym ścieżka wykorzystująca szlak kolejki wąskotorowej. Z zajęć edukacyjnych korzysta rocznie około 4 tys. osób (kolejką jeździ rocznie od 10 do 20 tys. turystów); do planowych działań edukacyjnych włączani są leśniczowie i podleśniczowie; systematycznie zwiększa się liczba przyjeżdżających grup zawodowych – leśników – zainteresowanych metodami gospodarowania w Puszczy Białowieskiej, wśród nich są leśnicy z różnych stron Europy, a także innych kontynentów;

1996 – powiększenie obszaru Białowieskiego Parku Narodowego, ale zarazem od tego roku coraz większy wpływ na zarządzanie lasami LKP mają działania rozmaitych organizacji tzw. ekologicznych.

Ich naciski powodują w kolejnych latach pojawienie się szeregu decyzji, które często nie są wystarczająco precyzyjne, co pokazuje w trakcie ich realizacji praktyka, a to z kolei powoduje eskalację żądań ochroniarskich przez pozarządowe organizacje preferujące ochronę konserwatorską przyrody. Ich jedynym postulatem jest powiększenie BPN na obszar całej Puszczy Białowieskiej.

W wyniku ich działań IUCN uznaje Puszcę Białowieską jako „leśny gorący punkt”; w dalszym ciągu organizacje te stosują odniesieniu do gospodarki leśnej sformułowań w stylu „w obliczu zagłady grożącej ostatniemu pierwotnemu lasowi Europy” – co przekłada się na negatywny obraz leśnictwa. Nie przerywają tej kampanii żadne działania mające na celu doprecyzowanie zapisów chroniących zasoby przyrodnicze Puszczy w ramach gospodarki leśnej realizowanej w oparciu o ztwierdzone zasady postępowania

hodowlanego i ochronnego (1997 – 2002) i zatwierdzonego w 2003 r. planu urządzenia lasu na lata 2002 – 2011, a także na lata 2012 – 2021.

Efektom ich działań i międzynarodowego *lobbingu* są m.in. skargi do KE (2010 i 2011 r.) na działania Polski w zakresie realizacji dyrektywy ptasiej i siedliskowej w Puszczy Białowieskiej, zawieszenie Dyplomu Rady Europy dla Białowieskiego Parku Narodowego, wycofanie się z certyfikacji FSC trzech nadleśnictw LKP Puszcza Białowieska, postępowanie wyjaśniające w celu ewentualnego zawieszenia wpisu na listę Obiektów Światowego Dziedzictwa Ludzkości, utrudnianie realizacji zadań gospodarki łowieckiej, w tym złożenie wniosku do RDOŚ/GDOŚ „w sprawie natychmiastowego wstrzymania działalności polegającej na prowadzeniu gospodarki łowieckiej w granicach obszaru mającego znaczenie dla Wspólnoty i obszaru ochrony ptaków Puszcza Białowieska (PLC200004) na terenie nadleśnictw: Białowieża, Browsk, Hajnówka i podjęcia niezbędnych czynności w celu przywrócenia poprzedniego stanu tych obszarów”; organizacje doprowadzają do dyskusji w Sejmie projektu zmiany ustawy o ochronie przyrody w części nazywanej przez nie utrzymywaniem w zakresie tworzenia i powiększania parków narodowych *liberum veto*; bardzo aktywnie włączają się one w proces kontroli NIK w roku 2013 w związku z procedurami zatwierdzania puł na lata 2012–2021;

To pod wpływem tych nacisków wydawane są na szczeblu centralnym kolejne decyzje istotnie wpływające w konsekwencji na zarządzanie lasami LKP, które mają istotny wpływ na funkcjonowanie całego społecznego otoczenia w rejonie Puszczy Białowieskiej (społeczności lokalnej, która ostatecznie zdiagnozowała przyczyny kłopotów gospodarczych gmin „puszczańskich” i powiatu hajnowskiego, czemu daje coraz głośniejszy wyraz):

~~1996 – Decyzja Dyrektora Generalnego LP w sprawie ochrony starych drzew~~

~~1998 – Decyzja Dyrektora Generalnego LP w sprawie zakazu wycinania drzew i drzewostanów w wieku 100 i więcej lat~~

1991 – 2002 – zarządzanie lasami Puszczy Białowieskiej, poza obszarem BPN reguluje łącznie około 45 aktów prawnych bezpośrednio odnoszących się do lasów i ochrony przyrody, w tym 20 opisujących zasady postępowania hodowlanego i ochronnego.

1998 – ogłoszenie „Kontraktu dla Puszczy” (20 mln. zł) – początek aktywnego włączenia się lokalnych samorządów w dyskusję o zagospodarowaniu Puszczy Białowieskiej (1999 –

- 2000); z tych środków wybudowany został także nowy kompleks muzealno-biurowo-hotelowy BPN
- 2000 – ostre wystąpienia mieszkańców powiatu hajnowskiego przeciwko powiększeniu Białowieskiego Parku Narodowego
- 2000 r. – udostępnione do ruchu publicznego zostają niektóre drogi – na wniosek samorządów lokalnych (m.in. Narewowska – skrót pomiędzy Białowieżą i Narewką, utrzymywana jest dla ludności lokalnej tzw. Droga Kościelna, do Kapitańszczyzny, Łozice – Topiło)**
- 2004 – Rozporządzenie Ministra Środowiska włącza Puszcę Białowieską do europejskiej sieci obszarów chronionych Natura 2000; projekt pzo przygotowany w roku 2011 nadal czeka na zatwierdzenie, które jest uwarunkowane zatwierdzeniem planu ochrony Białowieskiego Parku Narodowego – powstaje od 1948 r., aktualna wersja jest ponownie na etapie konsultacji.**
- 2007** – w związku z ogromną ilością wniosków płynących od konserwatorskich organizacji pozarządowych w sprawie ochrony różnych fragmentów lasów LKP wystąpiła potrzeba ujednoczenia postępowania trzech nadleśnictw – powstaje stanowisko koordynatora, w pierw przy Nadleśniczym Nadleśnictwa Białowieża, następnie umocowane przy Dyrektorze RDLP w Białymstoku; efektem tego jest ujednoczenie stanowisk poszczególnych nadleśnictw w odniesieniu do zgłaszanych rozmaitych wniosków, przyjęcie jednolitych procedur przy postępowaniu administracyjnym RDOS/GDOŚ oraz współpracy z samorządami.
- 2009 – obchody 600 lecia ochrony Puszczy Białowieskiej.
- 2009 – 2011** – ograniczenie zadań hodowlanych i ochronnych poprzez administracyjne ustalenie od roku 2010 rozmiaru pozyskania do wielkości 48,5 tys. m³ dla trzech nadleśnictw LKP Puszcza Białowieska; skutkiem tego ograniczenia jest zachwianie struktury klas wieku (6% I i II kl.w.), a tym samym znaczący ubytek podaży drewna (wiele podmiotów zajmujących się przetwarzaniem drewna upadło, a za nimi firmy usługowe), tracą też pracę robotnicy zatrudnieni w ZUL, a to powoduje frustrację i narastanie wrogich nastrojów wobec głosicieli konserwatorskiej ochrony przyrody, a także leśników. W dyskusjach merytorycznych w trakcie prac nad nowym pul oraz pzo obszaru Natura 2000 uczestniczą naukowcy i specjaliści nie tylko leśnictwa; wszelkie dowody naukowe wskazujące na

zarówno możliwość, jak i potrzebę czynnego zarządzania zasobami przyrodniczymi są kwestionowane przez konserwatorskie organizacje pozarządowe – także wnioski wynikające z wyników badań prowadzonych od 1936 r. na stałych powierzchniach w BPN (zapoczątkowanych przez prof. Włoczewskiego i kontynuowanych przez prof. Brzezieckiego).

2011 – w wyniku podpisania porozumienia pomiędzy Dyrektorem RDLP w Białymstoku i Dyrektorem BPN rozpoczynają się prace przygotowujące wniosek renomacyjny dla Obiektu Światowego Dziedzictwa Ludzkości obejmującego całą Puszcę po obu stronach granicy państwowej.

2012 – w październiku ostatecznie zostaje zatwierdzony pul dla nadleśnictw LKP.

2012 – 2013 – w związku z diagnozą zawartą w „Prognozie oddziaływania na środowisku planów urządzenia lasu” w sprawie zagrożeń ze strony gatunków inwazyjnych – szczególnie roślin naczyniowych nadleśnictwa podpisują porozumienie z SGGW na wykonanie zarówno inwentaryzacji rozprzestrzeniania się tych gatunków oraz opracowanie wskazań dla praktyki w celu ograniczania, bądź eliminacji tego zagrożenia – przeprowadzono szkolenia służby leśnej w zakresie rozpoznawania gatunków oraz metod wyszukiwania potencjalnych i istniejących źródeł inwazji. Obecnie projekt badawczy czeka na zatwierdzenie przez Dyrektora Generalnego LP.

Konferencje, seminaria na potrzeby zarządzania LKP

Złożoność problematyki oraz dziedzictwa przyrodniczego i gospodarczego były podstawą do organizowania nie tylko specjalistycznych szkoleń dla służby leśnej, ale także poszukiwania rozwiązania szeregu zagadnień i problemów:

Gradacja kornika drukarza:

1994 – udało się zdecydowanymi działaniami niedopuszczyć do rozwoju gradacji – możliwe wówczas były możliwe zabiegi ratunkowe także na terenie rezerwatów przyrody.

1999 – obserwacje terenowe wskazują na możliwość wybuchu gradacji, jednak uwarunkowania prawne (obecnie będące przedmiotem m.in. kontroli NIK) utrudniają zdecydowane działania ochronne (powstała nawet ekspertyza grupy białowieskich naukowców, że gradacja w Puszczy nie grozi) – stało się odwrotnie; RDLP zorganizowała cykl konferencji i seminariów oraz zleciła opracowanie ekspertyzy dotyczącej gradacji. Zabiegi zostały tak ustawione, by łączny rozmiar pozyskania nie przekraczał etatu 10-lecia – kosztem

Slajd
6a i 6b

zabiegów hodowlanych; w XXI wieku zorganizowano cykl narad związanych z trwającą w sposób permanentny gradacją w celu zoptymalizowania rozwiązań prawnych, które w chwili obecnej uniemożliwiają w praktyce od 2008 roku pełną realizację instrukcji ochrony lasu.

2013 – rozpoczyna pracę zespół powołany przez Dyrektora RDLP w Białymstoku – wnioski są kierowane do władz centralnych, planowane jest kontynuowanie dyskusji i poszukiwania rozwiązania problemu masowego zamierania starodrzewi świerkowych, a także w konsekwencji sosnowych w wyniku gradacji.

Hodowla lasu, nasiennictwo oraz gospodarowanie drzewostanami przejściowymi:

1998 – 2000 – ekspertyza prof. A. W. Sokołowskiego opisująca stopień naturalności lasów LKP (mimo wielu krytyk, nie powstało do chwili obecnej inne opracowanie na ten temat).

Seminarium nt. zagrożeń lasów naturalnych – ustalenie składów gatunkowych odnowień sztucznych. Wg tego opracowania zaledwie 10% lasów LKP to tereny o charakterze naturalnym i seminaturalnym. Reszta obszaru, to lasy zniekształcone i wymagające czynnego zagospodarowania w celu dostosowania biocenoz do biotopu. W ślad za tym opracowaniem zorganizowano cykl narad z udziałem naukowców poświęconych postępowaniu hodowlanemu w drzewostanach przejściowych.

Drzewostany przejściowe to pozostałość po wyrębach z lat 1916 – 1929 oraz porządkowania powierzchni (ponad 8 tys. ha) wymagały specjalnego podejścia; w celu wypracowania zasad postępowania RDLP zorganizowała seminarium, w ramach którego oceniono doświadczenia uzyskane w latach 1975 – 1995 oraz zaproponowano stosowanie kombinowanych metod inicjowania odnowień naturalnych oraz stosowania odnowień sztucznych w lukach oraz stosowanie trzebieży przekształceniowej – podstawą do ustalania składów gatunkowych były indywidualne składy gatunkowe upraw opracowane stosownie do diagnozy glebowej i zdefiniowanych zbiorowisk leśnych.

2004, 2011 – Seminari nt. zagrożeń i gospodarowania siedliskami hydrogenicznymi.

2013 – Konferencja „Jak ocalić zasoby genowe najcenniejszych gatunków leśnych Puszczy Białowieskiej”.

Łowiectwo:

W załączniku do Decyzji Nr 23 (1994 r.) zapisano, że w odniesieniu do zwierzyny łownej i żubrów należy zabezpieczyć trwałość lasów jakoich ostoi, a jednocześnie zwiększać bazę żerową

przez odpowiednie zagospodarowanie łąk (realizowane także ze środków EkoFunduszu, Life+, w ramach programów rolno-środowiskowych), zwiększenie udziału w podszytach gatunków zgrzyzowych (utworzono sieć tzw. sadów), zwiększono liczbę lizawek. Jednocześnie nakazano ograniczanie dokarmiania zwierzyny w celu dostosowania jej stanów do naturalnej bazy żerowej – to zadanie jest bardzo trudne i złożone, z uwagi na wielkość szkód w uprawach rolnych.

Nierozwiązanym od strony prawnej zagadnieniami są:

- dokarmianie żubrów na terenie OHZ przez BPN oraz
- wykonywanie specyficznego polowania (odstrzały reedukcyjne) z użyciem broni myśliwskiej w OHZ, których wyłącznymi zarządcami są nadleśniczowie bez wypełnienia wymogów przewidzianych prawem dla polujących (myśliwych).

1996 – początek systematycznych liczeń zwierzyny w Puszczy Białowieskiej we współpracy z IBL, prof. R. Dzieciółowskim i prof. S. Kossak, a od 2008 roku także ZBS/IBS PAN w Białowieży. Liczenia są kontynuowane, a ich wyniki są podstawą ustalania rocznych planów łowieckich w trakcie narad łowieckich LKP Puszcza Białowieska koordynowanych przez Nadleśniczego Nadleśnictwa Browsk, konsultowanych z dyrektorem BPN.

Ochrona różnorodności biologicznej:

Slajd 7a, 7b

1996 – 1997 – ekspertyza w sprawie ochrony starych drzewopod kierunkiem prof. Przybylskiego (PAN)

„Działalność, która nie szkodzi celom ochrony obszaru Natura 2000, nie jest w żaden sposób ograniczana przez dyrektywy dotyczące obszarów Natura 2000” – Lech Magrel.

Nadleśnictwa LKP PB uczestniczą w projektach ochrony żubra (finansowanych z EkoFunduszu i Life+) oraz ochrony orlika krzykliwego finansowanego z Life+ (ten projekt spotyka się z krytyką części konserwatorskich organizacji pozarządowych).

2011 – Konferencja *„Zróżnicowanie form ochrony ekosystemów na obszarze Natura 2000 Puszcza Białowieska w planowaniu urządzeniowym”* – Celem Konferencji było wskazanie rozwiązań w planowaniu urządzeniowym, które pozwolą na wykonanie nowego planu, w sposób spełniający warunki zachowania trwałości lasu, jego ochrony oraz zachowania cennych zasobów przyrodniczych z uwzględnieniem wymogów dotyczących obszarów Natura 2000, a także różnorodności biologicznej.

Rola Rady Naukowo-Społecznej LKP

Na posiedzeniach RNSP LKP prezentowane są wyniki badań oraz ekspertyz dotyczące stanu lasów nadleśnictw LKP – Rada podejmowała szereg wniosków w sprawach istotnych dla zarządzania lasami LKP Puszcza Białowieska od 1995 roku było to około 50 opinii i wniosków.

(przykładowe po ostatnim slajdzie)

Z jej inicjatywy odbywają się wspólne posiedzenia RNS LKP i Rady Naukowej BPN, a przewodniczący obu Rad są członkami równoległych Rad.

RNS LKP wielokrotnie analizowała wnioski konferencji i seminariów oraz stosownie do swoich kompetencji redagowała własne wnioski na potrzeby Dyrektora RDLP.

Współpraca z samorządami lokalnymi

Tradycją w rejonie Puszczy Białowieskiej jest włączanie się leśników i Lasów Państwowych w działania na rzecz lokalnych społeczności – sięgają one okresu międzywojennego (wspieranie ochotniczych straży pożarnych, organizacja seansów filmowych dla dzieci i młodzieży, działalność świetlicy Rodziny Leśnika itp.)

W okresie po II wojnie światowej leśnicy uczestniczyli w wielu pracach na rzecz lokalnych społeczności – budowa drogi z Białowieży do Pogorzelec, prace przy kablowaniu linii energetycznej i telefonicznej przez Puszcę. Tradycja tej współpracy trwa do chwili obecnej. Jej przejawem są m.in. spotkania z mieszkańcami, udostępnianie organizacjom społecznym pomieszczeń na szkolenia, narady. Szczególnie podkreślić należy współdziałanie z pszczelarzami – w wyniku szeregu porozumień w lasach Puszczy ustawianych jest rocznie ok. 50 pasiek.

2007 – konferencja „Turystyka w Puszczy Białowieskiej wczoraj - dziś – jutro”; w jej wyniku wypracowane wnioski są systematycznie i stopniowo wdrażane w zakresie udostępnienia terenów LKP oraz przygotowywania infrastruktury turystycznej, obecnie organizowane są wspólnie z samorządami imprezy rekreacyjno-sportowe o zasięgu lokalnym (Maraton Rodzinny), regionalnym (Jarmark Żubra), Krajowym (Puchar Nordic Walking, Hajnowska Dwunastka) i in.

2012 – Funkcjonowanie LP na terenie Puszczy Białowieskiej tylko w roku 2012 zaowocowało wsparciem regionu kwotami na łączną sumę 18,2 mln złotych, w tym kwotą ponad 0,7 mln wsparło działania statutowej społeczne samorządów. (slajd ostatni po zakończeniu)

Leśnicy są również wybierani do władz samorządowych. Na terenie powiatu w radach powiatu, miasta i gmin radnymi jest 10 pracowników LP, 2 nauczycieli TL oraz 1 pracownik BPN

(na łącznie 113 radnych – reprezentujących ok. 46,3 tys. mieszkańców). Świadczy to o dużym autorytecie leśników i uznaniu ich udziału w pracy na rzecz lokalnych społeczności. 2012/2013 – Olbrzymim zainteresowaniem cieszyły się „Żubry-on-line”

Wnioski

1. Leśny Kompleks Promocyjny Puszcza Białowieska od początku swojego funkcjonowania ma wpisane zadania nastawione na wdrażanie niestandardowych rozwiązań służących zarówno dostosowywaniu biocenozy do biotopu, jak też ochrony różnorodności biologicznej.
2. Przykład LKP Puszcza Białowieska jest doskonałą ilustracją i zarazem poligonem do analizy nie tylko przyrodniczych, ale wręcz prawnych skutków wykonywania wielorakich czynności zarządczych w oparciu o obowiązujące prawo, z możliwością jego racjonalizowania dla tego i innych – cennych przyrodniczo – obiektów leśnych. Właściwie na żadnym innym przykładzie w kraju nie ma możliwości dokonywania holistycznej analizy zjawisk ekologicznych – ekonomicznych – społecznych, co mogłoby praktycznie przyczynić się do analizy i w następstwie postawienia diagnozy co do celowości utrzymywania się rozmaitych form ochrony w tym samym obiekcie przyrodniczo-społecznym.
3. Edukacja leśna społeczeństwa jest jednym z elementów służących podnoszeniu wiedzy o specyfice leśnictwa w Puszczy oraz zadaniach, których efektem jest zarówno ochrona przyrody, jak też rozwój gospodarczy regionu – nie jest jednak najważniejszym działaniem LKP.
4. Potrzeby społeczności lokalnych, ale także ponadregionalnych, wskazują na słusność realizacji założenia o wielofunkcyjności lasów LKP Puszcza Białowieska – założenie to, leżące u podstaw LKP nie zostało niestety w pełni zrealizowane w wyniku permanentnych nacisków konserwatorskich organizacji pozarządowych i czynionych na ich rzecz ustępstw. Mniejszym posłuchem cieszyła się miejscowa ludność.
5. Systematyczne zwiększanie reżimów gospodarowania w efekcie doprowadziło do zagrożenia ciągłości pokoleniowej lasów, braku możliwości korzystania z bazy genetycznej *in situ*. Tym samym zagrożona jest egzystencja wielu gatunków chronionych, dla trwania których konieczna jest ciągłość pokoleniowa drzew żywicielskich.
6. Realizacja zadań wymagała i wymaga stałej współpracy z instytucjami i zakładami badawczymi różnych ośrodków naukowych, a szczególnie niezbędne jest naukowe cykliczne opracowanie

Slajd 7c

uzyskiwanych efektów – zarówno przyrodniczych, jak też ekonomicznych i społecznych podejmowanych działań i decyzji administracyjnych.

7. Doświadczenia z wykonywania wszystkich zadań z zakresu zarządzania lasami LKP Puszcza Białowieska w połączeniu z potrzebą ochrony bogactwa przyrodniczego oraz potrzeb społeczności lokalnych wskazują na celowość nie tylko jednoczesnego sporządzania dokumentów planistycznych, ale również koordynowania bieżących działań nadleśnictw tworzących LKP.
8. Przykład funkcjonowania LKP Puszcza Białowieska wskazuje na konieczność zapewnienia trwałości podejmowanych decyzji i konsekwentnego ich realizowania – doraźne zmiany wprowadzają zamęt prawny oraz dają asumpt do eskalacji konfliktów.
9. Nadleśnictwa LKP, z uwagi na swoją specyfikę, winnym być poddawane nieschematycznej kontroli realizacji ustawy o lasach (bo jak na przykładzie sytuacji z gradacją kornika drukarza ocenić nadleśniczego, który z uwagi na uwarunkowania prawne nie może realizować prawa?) i przepisów wykonawczych (w tym pul, np. z uwagi na wielokrotne zmiany zasad zarządzania/zagospodarowania w trakcie obowiązywania planu) – ocena ich działalności powinna wynikać z prowadzonego naukowego monitoringu wdrażania zasad o odnoszącego się do nich prawa.
10. LKP Puszcza Białowieska jest przykładem (mimo konfliktów) współistnienia użytecznych społecznie wielostronnych funkcji lasu z trwałością ochrony przyrody – celowe jest wdrożenie projektu badającego ten szczególny przypadek zarządzania cennym gospodarczo obiektem leśnym w układzie ciągłym, jako zjawiska przyrodniczo-społecznego.
11. System samofinansowania się LP ze sprzedaży drewna okrągłego powoduje, że przychody z innych działań nadleśnictw nie mają znaczącego wpływu na sytuację finansową nadleśnictw – każdy spadek, a szczególnie administracyjnie wymuszony, sprzedaży drewna powoduje utratę istotnych przychodów w nadleśnictwach, w których priorytetem jest ochrona różnorodnością biologiczną. Wynika z tego pilna potrzeba wpisania realizacji zadań z zakresu turystyki, łowiectwa i innych źródeł do działalności podstawowej.